

Historien om...

...torpet Bondängen/Östra Bondäng

Copyright Mauritz Henriksson 2010

Bondängen, torp på Gålö under Berga i Västerhaninge socken, ägdes från början inte av Årsta. Det tillhörde inte heller Österhaninge församling. Trots det finner jag den första säkra händelsen noterad i Österhaninge dopbok. Den 28 oktober 1683 fick "*Bengt i Bondängen söner Erik och Anders*" Modern nämndes inte.

Västerhaninge församlings kyrkböcker är under första halvan av 1700-talet, och en bit in på andra, otydligt, ofullständigt och oregelbundet ifyllda.

Första boken husförhörslängder (hfl) avser perioden 1690 t.o.m. 1710. I den nämns Bondängen bara år 1709. Då bodde där Anders Ersson, 48 år, och hans hustru Brita Jönsdotter, 40 år. De hade då tre barn, Erik 15 år, Gabriel 12 år, och Anders 10 år.

Nästa bok med hfl avser perioden 1712 t.o.m. 1740. Första år jag finner Bondängen där är 1729. Den 19 mars beboddes torpet av Anders Ersson, hustrun Brita Jönsdotter, Anders Andersson, Johan Andersson, och Brita Andersdotter. Det angavs ingen ålder på någon av dem. Men av allt att döma är det samma familj. De två äldsta sönerna, Erik och Gabriel, hade flyttat hemifrån. Sonen Johan och dottern Brita hade tillkommit. Med tanke på hustrun Britas ålder, hon var 40 år 1709, borde de sista barnen blivit födda någon gång runt 1710. Åren 1730 och -32 såg det likadant ut, med tillägget vid 1732, efter sonen Anders namn står det "*död 1733*".

1735 fanns Anders Ersson och Brita Jönsdotter kvar, plus "*son Olof*". Förmodligen en tidigare son som kommit hem. Därutöver "*pigan Brita*", som kan ha varit dottern.

1738 hölls husförhör någonstans, men under Bondängen står det "*därifrån kom ingen*". Om det betyder att familjen flyttat därifrån, eller inte kunnat ta sig till förhöret, framgår inte. Det kan ha varit oväder. Husförhöret hölls på fastlandet i Västerhaninge socken.

Bondängen nämns inte i mantalslängderna (mtl) förrän 1740. Där står Anders Mattsson som torpare. I hfl 1741 likaså Anders Mattsson med hustru.

Men hennes namn är oläsligt. De hade sönerna Eric och Anders. Ingen ålder eller födelseår på någon i familjen. År 1742 står det "*samma folk*". I mtl 1744 står det också Anders Mattsson.

Enligt hfl 1748 har Bondängen fått en ny torpare. Han hette Hans Jonsson, hade hustrun Anna, son Jonas, dotter Anna och dotter Kierstin. Ingen ålder eller födelseår på någon. Mtl 1750 bekräftar att Hans Jonsson var torpare på stället. I hfl 1749 står det "*samma folk*". 1750 likaså, men med tillägget "*hustru Anna död*", och "*dotter Anna uti Ormsta*". På en ny rad står det "*hustru Anna Ericsdotter 23 år*". Att det var en ny hustru förstår man av hennes ålder. Det bekräftas i vigselboken. 1749 gifte sig "*Hans Jonsson i Bondängen med Anna Ericsdotter*". Något datum för händelsen angavs inte. I Västerhaninges dop- vigsel- och begravningsböcker numrerades händelserna i kronologisk ordning, oftast utan datum.

I hfl 1751 finns uppgift om innevånarnas ålder. Där står: Hans Jonsson 51 år (således född 1700)

Anna Ericsdotter	24 år (" " 1726)
Son Jonas	21 år (" " 1730)
Dotter Kierstin	12 år (" " 1739)
Dotter Maria	8 år (" " 1743)

I noteringen 1754 hade barnen Jonas, Kierstin och Maria "*flyttat till Österhaninge 1753*". Förmodligen till någon av Gålö-gårdarna. Den nya unga frun hade nedkommit med :

Nr 49 son Eric	22 nov 1750
Nr 20 dott Catharina	26 april 1752 död 1761
son Pär	15 sept.1754

Senare kom också

Nr 13 son Anders	1757 död 1760
------------------	---------------

Fler barn blev det inte. I dödboken 1763 finner jag "*nr 3 Hans i Bondängen 62 år*".

Redan året innan hade sonen Jonas Hansson flyttat tillbaks hem. Han var då gift med Maria Ersdotter som då var 30 år. De hade dottern Stina, 3 år, född 1758. Var de hade gift sig, och var Stina var född, har jag inte lyckats finna.

1769 var familjen kvar. De hade då fått tillökning med Maja, döpt 26 december 1766. Jonas mor, änkan Anna Ericsdotter född 1726, bodde kvar.

Enligt hfl 1781 – 1790 såg det likadant ut. Dessutom hade Jonas syster Maria, och halvbrodern Pär kommit hem och bodde som piga resp. dräng där. Torparen Jonas Hansson avled 5 aug 1784.

På Bondängen bodde vid den tiden en mästare Jon Hellström, född 1731, hans hustru Brita Norman, född 1740, deras två barn, Brita Maria född 1772, och Eric Jonas född 1775. Dessutom hustruns syster Anna Norman, född 1730. När den familjen kom dit, eller flyttade därifrån, framgår inte. De stod inte som torpare på stället. Vad sorts "mästare" Jon Hellström var framgår inte heller.

Nästa torpare på Bondängen kom inte förrän i början på 1790-talet.

Torpet Bondängen under Berga bytte ägare 1785. Ägare till Berga gård var då Johan von Eckstedt. Han var född 1720, gift med Anna H. Arnell. De bodde på Berga. År 1785, den 21 december, undertecknades ett köpekontrakt som visar att baron Fredric Fleming på Årsta köpte utjorden Bondängen för 1000 Riksdaler Specie. Den 3 oktober 1786 undertecknades lagfarten i Tingshuset i Västerhaninge.

Johan von Eckstedt avled på Berga 1807. Hans hustru hade dött året innan. Då hade hela Gålö, utom Sunnansund, inklusive Bondängen sålts till Carl Fredrik Bremer 1805. Bremer fick betala 73 000 Riksdaler banco för hela ön. Bondängen blev dock kvar i Västerhaninge socken och församling.

Ny torpare på Bondäng anlände 1791-92. Eric Nilsson, född 20 augusti 1755 på Blista, och hans hustru Brita Andersdotter, född 1753 på Stymninge, kom från Askvik. De hade gift sig 10 oktober 1779, och sedan flyttat till Askvik. Deras fyra barn var födda där.

Nils	20 augusti 1781
Anna	1 oktober 1784
Peter	11 november 1788, kallades för Pär
Brita Stina	1 mars 1791

Dessutom kom hustruns syster Carin Andersdotter född 1745 med från Askvik. Senare även pigan Catharina Åkerblom, född 1746.

Sonen Nils gifte sig med Christina Zackrisdotter från Hasslinge. De bodde på torpet, och fick första barnet, Brita Cajsa 5 december 1884, där. De flyttade till Hasslinge 1808. Senare till Muskö.

Dottern Brita Stina gifte sig med Anders Nilsson som var född 1785. De flyttade till Skomakar-torpet i Västerhaninge.

Sonen Peter, som kallas Pär, hade varit borta från hemmet, kom tillbaks och var då gift med Greta Stina Svensdotter. Hon var född på Tomta 3 februari 1788. De fick sonen Eric 14 september 1811.

Torparen Eric Nilssons hustru Brita Andersdotter, avled 6 februari 1814. Även hennes syster, Carin, avled. Men Det finns inget datum angivet. Innan dess hade även "*gamla pigan Maria Hansdotter 70 år*" dött på torpet 21 april 1813. Hon var född där 1743.

Torparen, och änklungen, Eric Nilsson gifte om sig med Anna Pehrsdotter 8 januari 1815. Anna var född 10 januari 1783 på Länna Västergård, i Huddinge socken. (på den plats där Länna Handelscentrum numera ligger.) Anna födde sonen Gustaf 22 augusti 1817. Eric, Anna och lilla Gustaf var inhysingar på Bondäng.

Sonen Pär hade tagit över som torpare på Bondäng. Hans fru, Greta Stina, fick deras andra barn, Petter, 3 juni 1815. Pär Ersson avled 30 maj 1816. Greta Stina blev änka med två barn. Hon gifte om sig 6 januari 1818 med Nils Jansson, torpare på Frönäsudd. De fick sonen Johan 1 oktober samma år. Familjen flyttade till Sunnansund 1821.

Nästa torpare till Bondäng kom samma år. Nils Larsson med familj från Blista. Det gick att konstatera att Nils Larsson var född på Frönäs 1773. Men han var antagligen inte döpt, för han finns inte med i dopboken. Han hade varit gift en gång tidigare, men blivit änkling 1802. Då var han bonde på Hasslinge. Nils gifte om sig 2 oktober 1803 med Anna Ersdotter, då dotter på Bondäng. Hon var född på Askvik 1784, dotter till Eric Nilsson, som var inhysing på torpet.

Nils och Anna hade tre barn som var födda på Blista.

Maja Stina	född	11 november 1811
Lars Erik	född	2 augusti 1814
Jan Peter	född	30 december 1816

Nils Larsson avled 29 okt 1824 av "*häftig feber*".

Anna gifte om sig 29 januari 1829 med drängen Jan Jansson, född 1 juli 1801 på Spjutsund. Han hade kommit redan 1825. Det blev dock inga fler barn. Nye maken avled i lungrot 5 juli 1835.

Annas far, Eric Nilsson, hade avlidit 23 april 1833. Hustrun Anna Pehrsson blev kvar några år. Deras son Gustaf hade flyttat hemifrån Han gifte sig och blev torpare på Säfnäs. (Där blev han far till bl. andra Anna Lovisa Gustafsdotter som gifte sig med skraddaren Magnus Andersson från Värmland) Dit flyttade modern 1841, men kom tillbaka till Bondängen. Hon dog där, som "*ofärdig, fattig-hjon*" 6 augusti 1867.

Bouppteckningen efter Eric Nilsson visar att de trots allt inte var helt barskrapade. De hade bl.a. två guldringar värde: 5 Riksdaler 16 skilling 1 silverkopp 2 matskedar 11 Riksdaler.

En hel del husgeråd och slöjdredskap, fiskredskap, 4 tavlor, 1 spegel, 2 sängar, 2 skåp, 3 karmstolar, 1 bord, m.m.

2 st fjäderbolster 4 dynor värde: 16 Riksdaler.

Summa inventarier 75 Riksd 24 skill.

Begravning och bouppt. 33 Riksd 36 skill

Behållning 41 Riksd 36 skill

Det ser kanske inte mycket ut i moderna människors ögon. Men som inhysingar på ett torp var det ändå bra.

Annas son i första äktenskapet, Jan Peter Nilsson, tog över som torpare på Bondäng. Han gifte sig med pigan Brita Pehrsson vid Årsta. Hon var född på Tyresta 19 september 1811. De fick fem barn.

Anna Brita	9 maj 1840
Johan Erik	29 mars 1843
Maria Sofia	16 december 1845
Nils Gustaf	14 december 1847
Christina Lovisa	29 juni 1850

Hustrun Brita avled 1851. Jan Peter gifte om sig 19 november 1852 med Brita Maria Olsdotter. Hon var född på Tjursta 6 november 1823. När de gifte sig var hon dotter på en av gårdarna på Länn-åker. Fadern var ägare till 1/3 mtl Lännåker. Jan Peter och hans nya fru fyllde på barnaskaran med

Eva Charlotta	13 maj 1853	död 18/3 1868
Hedda Augusta	17 april 1858	
Hilma Karolina	14 februari 1861	död 27/10 1868
Karl Victor	17 oktober 1866	

Jan Peters mor, änkan Anna Ersdotter, avled 11 december 1854. Hon blev 70 år. I bouppteckningen efter Anna kan man se att hon behållit det mesta sedan maken dött 1833. Av vissa inventarier hade hon bara ett st. kvar t. ex. 1 guldring, 1 säng, 1 bolster. Hennes kläder och husgeråd fanns kvar. Summa inventarier hade sjunkit till 60 Riksdaler. Men begravningskostnaderna hade stigit till 91 Riksd 46 skilling, och bouppteckningen kostade 2 Riksd. Någon behållning i boet blev det inte.

Hustrun Brita Marias far hade dött tidigare. När hennes mor, Brita Stina Nilsson, hade dött i januari 1865, blev Brita Maria och Jan Peter ägare till häften av deras gård, d.v.s. 1/6 mtl Lännåker.

I hfl Västerhaninge 1861-65 står det i kolumnen utflyttad "*till Österhaninge*". I kolumnen inflyttade i Österhaninge hfl står det "*30/7-65 lägenheten Bondängen förut tillhörande Västerhaninge överflyttad enligt Kongl. resolution till Öster-haninge i november 1864*". Bondängen ägdes ju sedan tidigare av Årsta. Nu fick innevanarna även sitt kyrkliga hemvist i Ö-h. Det var Prins Karls "*Inrättningen*", som köpt Gålö 1860, som ordnade denna förändring. I och med detta skrev inrättningen också arrendekontrakt med Jan Peter Nilsson, och placerade fosterbarn på torpet.

De första fosterbarnen kom 3 juli 1865, och var

Erik Gustaf Magnus Örn	f. 8 maj 1851
Knut Alfred Karlsson	f. 9 december 1852
Anna Lovisa Theodora Haak	f. 14 juni 1852

Därefter kom

21/4 -66 Anna Erika Johansson	f. 15 nov 1857
24/10 67 Julius Theodor Hedström	f. 16 nov 1855
15/11 -69 Karl Otto Blad	f. 12 augusti 1859
23/12-69 Hilma Johanna Petersson	f. 28 juni 1863

Hur det gick för, och vad hände med. några av dessa fosterbarn. Kort historia.

Anna Lovisa Theodora Haak blev kvar på Bondängen. Först som tjänsteflicka, sedan piga. Hon flyttade först till Ornö 1873, gifte sig med statar-drängen Ludvig Konstantin Winblad. År 1878 bodde de på Årsta. Enligt folkräkningen 1890 bodde de då i Sångå församling på Mälaren med tre barn.

Anna Erika Johansson flyttade 1873 till *"den socken där Strångsjö järnvägsstation ligger."* Den stationen ligger söder om Katrineholm, i Östra Vingåkers förs. År 1890 var hon gift och bodde på gården Kojjan i Stora Malms förs. Då hade hon fem barn.

Julius Theodor Hedström blev först kvar några år som tjänstegosse och dräng. 1875 flyttade han till Stockholm. 1889 var han hemkommen från Amerika som *"sjömansmissionär"*. Han besökte då Bondängen, och gifte sig med dottern Hedda Augusta 17 april 1889. 1896 bodde de i Katarina förs i Sthlm med ett barn. De hade haft ett barn tidigare som dött.

Av Jan Peters och Brita Marias egna barn flyttade Anna Brita först till Stegsholm 1866, sedan till Ornö 1870. Johan Erik gifte sig i november 1869 med Kristina Katarina, dotter på Liåker. De flyttade till Ösbybro 1870.

Dottern Kristina Lovisa gifte sig 1879 med sonen Anders Peter Ersson på Liåker. Son och dotter på Bondängen blev därmed svåger och svägerska med varandra.

År 1879 byggdes torpet Västra Bondäng. Det gamla Bondängen blev Östra Bondäng. Ändelsen –en togs bort.

Arrendatorn Jan Peter Nilsson avled 8 juli 1888. Dottern Hedda Augusta gifte sig med missionären 1889. Sonen Nils Gustaf flyttade till Dalarö samma år.

Sonen Karl Viktor tog över arrendet på Östra Bondäng. Han gifte sig 15 augusti 1890 med Matilda Lovisa Larsson, född på Tomta 1 januari 1865. De fick tvillingarna Matilda Viktoria och Augusta Maria 14 april 1891. Därefter kom Karl Einar 6 december 1895. 1898 flyttade familjen till Valsta. Hans mor, Brita Maria, följde med dit. Hon avled där 16 november 1904, 81 år gammal.

Torpet hade då gått från far till son sedan 1821. Drängar, pigor och fosterbarn hade avlöst varan-dra under åren.

Ny arrendator till Östra Bondäng från 17 mars 1899 blev Karl Otto Jansson, född 20 april 1869 i Ösmo. Han var gift sedan 2 november 1890 med Augusta Andersson. Hon var född 19 maj 1865, även hon i Ösmo. Augusta avled 2 februari 1903. Karl Otto flyttade till Liåker. Han gifte om sig 11 februari 1906 med dottern på Husby, Anna Lovisa Åkerblom. De bodde på Liåker ett par år, men sedan hennes far, kyrkvärden och arrendatorn på Husby, dött 1908 övertog de arrendet där.

Ny arrendator på Östra Bondäng från april 1904 blev Karl August Andersson. Han var gift med Elin Augusta Karlsson. De kom från Ösmo, båda var födda där, han 28 november 1874, hon 11 januari 1877. De hade tre söner med sig, födda i Ösmo.

Karl Arvid Ferdinand f. 6 juli 1898

Herman August f. 22 mars 1901

Gustaf Axel f. 26 maj 1903

De hade också med sig två drängar från Ösmo. Bror Ferdinand Wallin född 5 oktober 1887 i Löth i Uppsala län. Axel Isidor Karlsson, född 11 november 1888 i Wallby förs. i Uppsala län. Axel Isidor gifte sig 1913 med dottern Elsa Maria på Nedre Bihagen. De blev sedan först med att arrendera Berget sedan småskolan upphört.

Karl August och Elin Augusta fick tillökning i familjen med Johan Erik 29 oktober 1907 och Sven Hjalmar 28 april 1910.

De tre sista fosterbarnen från Inrättningen blev

Sven Oskar Kristoffersson f. 29 april 1897 i Malmö. Han kom från Stockholm 1905, flyttade tillbaka dit 1910.

Josef Reinhold Julius Löfqvist, f. 21 augusti 1905 i Klara förs. Tillbaks till Sthlm i nov 1910.

Signe Elvira Blomqvist f. 24 oktober 1893. Hon kom 1902, blev kvar som piga och flyttade tillbaka till Stockholm först 1913.

Arrendatorn Karl August och hustrun Elin Augusta var kvar 1922. Men vid folkräkningen 1930 hade de flyttat därifrån. Deras son, Gustaf Axel, hade då övertagit arrendet på Östra Bondäng. Han hade gift sig 22 mars 1929 med Gerda Viola Jansson på Waxnäs. De fick dottern Karin Viola 26 april 1931. Gerda Viola dog 1952, Gustaf Axel 1977. Karl August Andersson dog 10 januari 1944 och Elin Augusta Karlsson dog 7 augusti 1955.

Sonen Karl Arvid Ferdinand hade flyttat till Ösmo 1912. Han gifte sig 1920 och blev statardräng på Hammersta. Han blev äldst av alla i familjen. Han dog i Johanneshov i Sthlm 29 januari 1988, 90 år.

Herman August bodde kvar på Östra Bondäng. Han *"blev överkörd av en bil, tillstånd till begravning av landsfiskalämbetet den 9/11"*. Olyckan hade hänt 5 november 1928.

Johan Erik blev chaufför. Han dog i Sthlm 1967.

Sven Hjalmar gifte sig 24 juni 1932 med Anna Margareta Sjöberg från Vendelsö, född 8/12 1907.

Sven Hjalmar avled 4 februari 1990.

Hösten 1937 fick Östra Bondäng ett nytt svin- och höns hus med vedbod och avträde. I ett kont-rakt undertecknat av herr Hydbom vid Inrättningen och Carl Birger Horn, åttager sig den senare att uppföra bygget senast 30 september 1937. Måtten enligt ritningen var 8,7 x 3,5 meter.

För allt arbete, inkl grundstolpar, takläggning och målning begärde Carl Birger Horn 400 kronor. Arrendatorn skulle bistå med en man.

Carl Birger hade kommit till Gålö som foster-barn på 1890-talet, blivit kvar, gift sig med dottern på Askvik och blev arrendator på Kärrmaräng.